

OSNOVNE INFORMACIJE O DIGITALNOJ, MEDIJSKOJ I FINANCIJSKOJ PISMENOSTI

1. Uvod u digitalnu pismenost

Digitalna pismenost danas predstavlja skup znanja i vještina kojima se omogućuje učinkovito i sigurno kretanje kroz digitalni svijet. To podrazumijeva osnovno razumijevanje rada računala i mobilnih uređaja, sposobnost pronalaženja i dijeljenja informacija putem interneta, kao i svjesnost o tome kako svoje osobne podatke zaštititi od zlouporabe.

Razumijevanje računala i operacijskih sustava

Bez obzira koristite li stolno računalo, prijenosnik ili pametni telefon, svrha operacijskog sustava (primjerice Windows, macOS, Linux, Android, iOS) jest omogućiti jednostavan pristup programima i aplikacijama. Ono što je nekad bilo rezervirano za stručnjake danas je dostupno svima: instalacija i deinstalacija aplikacije, ažuriranje sustava i briga o redovitom čišćenju nepotrebnih datoteka. Važno je, primjerice, redovito provjeravati postavke za ažuriranje i sigurnost kako biste se zaštitili od zlonamjernih programa ili hakerskih napada.

Osnove interneta i online komunikacije

Internet možemo zamisliti kao golemu mrežu koja povezuje računala diljem svijeta. Na toj mreži pronalazimo raznovrsne usluge: od e-pošte (koja je i danas jedan od najvažnijih oblika poslovnih komunikacija) do društvenih mreža, foruma i blogova. Većina ljudi svakodnevno koristi tražilice poput Googlea za pronalazak informacija, no pritom je važno znati razlikovati vjerodostojne izvore od onih koji to nisu.

2. Sigurnost i zaštita podataka na internetu

Prilikom korištenja interneta, sigurnost bi trebala biti na prvom mjestu. Mnogima je tek nakon lošeg iskustva (primjerice, krađe lozinke ili virusa koji uništavaju datoteke) jasno koliko je bitno redovito se informirati o načinima zaštite.

Zaštita osobnih podataka i lozinke

Jednostavne i kratke lozinke mogu se lako probiti, stoga je preporučljivo koristiti dulje, složenije varijante: kombinirati velika i mala slova, brojeve i posebne znakove. Primjer takve lozinke može biti: "P1sm3n0st!". Uz to, dobro je razmisliti o upotrebi menadžerskih lozinki, programa koji automatski spremaju i pamte sve vaše pristupne podatke na siguran način. Menadžeri poput LastPassa ili Bitwardena omogućuju i automatsko generiranje složenih lozinki.

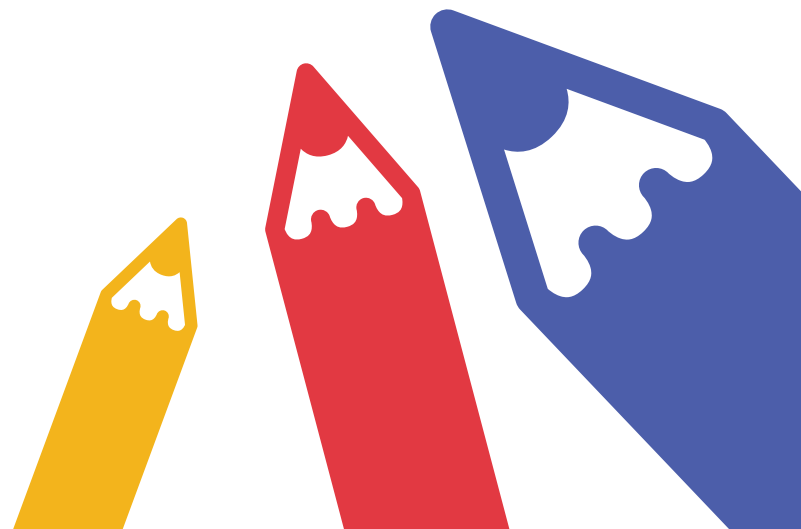
Prepoznavanje prijevara (phishing) i zlonamjernih programa

Phishing napadi obično dolaze kroz e-poštu, poruke na društvenim mrežama ili lažne internetske stranice. Njihov cilj je "navesti" vas da otkrijete osobne podatke (lozinke, brojeve kreditnih kartica). Uvijek provjerite pošiljatelja poruke i domenu web-stranice na kojoj se nalazite. Ne kliknite na privitke i poveznice u sumnjivim porukama. Osim phishinga, tu su i razni malware (zlonamjerni softver) i ransomware (koji zaključava vaše datoteke i traži otkupninu). Protiv njih se možete zaštititi redovitim ažuriranjem operacijskog sustava, korištenjem antivirusnog softvera i sigurnosnim kopiranjem važnih datoteka.

Digitalni identitet i odgovorno ponašanje

Na internetu ostavljamo digitalni trag - objave na društvenim mrežama, komentare, fotografije, video zapise i druge digitalne zapise. Sve to čini naš digitalni identitet. Budite svjesni da ono što jednom javno objavite može trajno ostati dostupno, čak i ako naknadno to pokušate izbrisati. Zato uvijek promislite kakav sadržaj dijelite, s kime ga dijelite i na kakav način to može utjecati na vašu privatnost i privatnost drugih.

3. Medijska pismenost i kritičko razmišljanje

Medijska pismenost odnosi se na sposobnost razumijevanja i analize informacija koje dolaze iz različitih medija – od tradicionalnih (novine, radio, televizija) do suvremenih (digitalni portali, društvene mreže, blogovi). U svijetu preplavljenom informacijama, važno je kritički pristupati onome što čitamo i gledamo, posebno u svijetlu pojave velikog broja medijskog sadržaja izmijenjenog ili stvorenog generativnom umjetnom inteligencijom.

Razumijevanje računala i operacijskih sustava

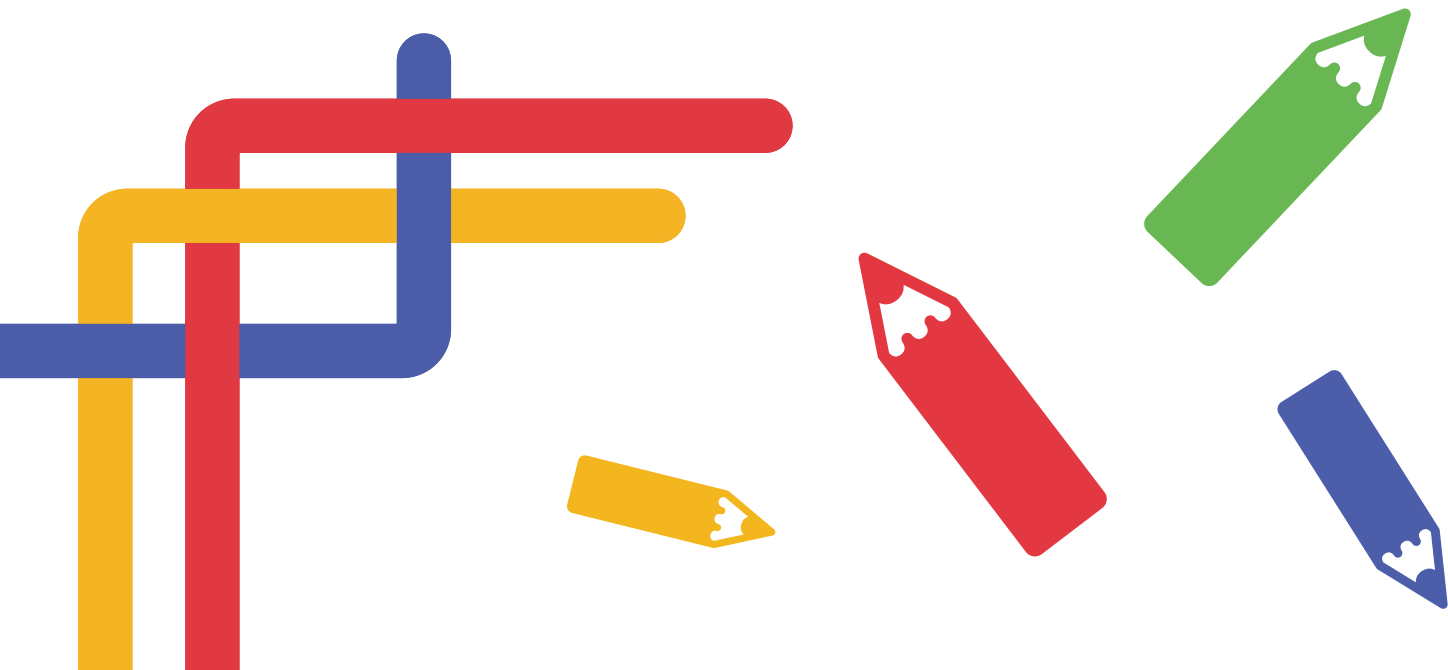

Tradicionalni mediji, poput novina i televizije, uglavnom imaju uređivačku politiku i jasnije standarde, iako to ne znači da su uvijek objektivni. Digitalni mediji otvorili su prostor svima da budu i autori i konzumenti. To je prednost (brži pristup informacijama, veća raznolikost izvora), ali i mana (povećana opasnost od lažnih vijesti i neprovjerenog sadržaja).

Dezinformacije ili lažne vijesti obično koriste senzacionalističke naslove kako bi privukle pozornost. Često se pozivaju na “stručnjake” čije ime ili naslov nisu provjerljivi. U njima ćete pronaći ponavljanje određenih fraza koje potiču emocije (strah, ljutnju, senzaciju), a izostaju konkretni dokazi ili vjerodostojni izvori. Za razliku od njih, ozbiljniji mediji obično navode točne reference, citiraju stvarne stručnjake i ostavljaju prostor za različita mišljenja.

Provjerite tko stoji iza portala ili profila s kojeg dolazi vijest. Ako se radi o nepoznatoj stranici s lošom gramatikom i gomilom reklama, šansa je da je riječ o lažnom sadržaju raste. Svakako usporedite barem dva ili tri različita izvora prije nego zaključite o vjerodostojnosti nekih informacija.

Računalo je elektronički uređaj koji obrađuje podatke, dok operativni sustav predstavlja osnovni softver koji omogućuje njegovo funkcioniranje i korištenje. Operativni sustav upravlja radom hardvera, aplikacija i korisničkih postavki te omogućuje komunikaciju između korisnika i uređaja. Razumijevanje ove povezanosti pomaže korisnicima da se lakše snalaze u radu s digitalnim uređajima i njihovim osnovnim funkcijama.

4. Financijska pismenost - Osnove i praktični savjeti

Financijska pismenost jedna je od ključnih vještina za stabilan i neovisan život. Ona uključuje vođenje osobnog (ili kućnog) budžeta, razumijevanje različitih financijskih proizvoda i usluga (poput bankarskih računa, kredita, osiguranja) te sposobnost planiranja budućnosti kroz štednju i investicije. Pojavom novih monetarnih sustava kao što su kriptovalute susrećemo se sa izazovima kao što su nevjerođostojnost, nesigurnost i nerazumijevanje načina funkcioniranja sustava.

Vođenje kućnog budžeta

Kućni budžet započinje popisom svih izvora prihoda (plaća, honorari, mirovine, stipendije, dječji doplati i slično) te popisom troškova (stanarina, režije, hrana, prijevoz, obrazovanje, zabava, odjeća, higijena). Cilj je postići ravnotežu između troškova i prihoda, ali i unaprijed planirati kako biste dio sredstava mogli odvojiti za štednju. Postoji mnogo jednostavnih načina za praćenje troškova kao što su klasične bilježnice i olovke do digitalnog kao što su Excel tablice i Google Sheets mobilne aplikacije koje omogućavaju unos stavki automatsko generiranje ishoda i grafički prikaz.

Štednja i investicije

Ako želimo imati financijsku sigurnost, ključno je redovito odvajati dio prihoda za štednju – ponekad je to samo 5% do 10% vaših mjesečnih primanja, no i to može imati velik utjecaj ako se dugoročno gleda. Štednju možete oročiti u banci ili je ulagati u različite instrumente poput investicijskih fondova, dionica ili obveznica. Svaka vrsta ulaganja nosi rizike i moguće prinose, stoga se mudro prethodno informirati ili savjetovati sa stručnjacima.

Bankarski proizvodi i usluge

Banke nude razne usluge – od osnovnih tekućih i žiro računa do kreditnih kartica, potrošačkih i stambenih kredita, usluga online i mobilnog bankarstva. Kreditne kartice mogu biti privlačne jer omogućuju kupnju "na rate" ili čak s odgodom plaćanja, ali nepromišljena upotreba može dovesti do duga. Stoga uvijek treba voditi evidenciju o svojim obvezama, rokovima plaćanja i kamatnim stopama.

Zaštita potrošača

Znanje o potrošačkim pravima može vam uštedjeti novac i život. Primjerice, kod online kupnje unutar Europske unije imate pravo vratiti neiskorišteni proizvod u roku od 14 dana bez razloga navođenja. Također, upoznajte se s jamstvenim i reklamnim rokovima za proizvode koje kupujete. Svaka vrsta ulaganja nosi rizike i moguće prinose, stoga je mudro prethodno se informirati ili savjetovati sa stručnjacima

5. Praktični dio: Radionice, radni listovi i vježbe

Kako biste stečeno znanje primijenili u praksi, ovaj edukativni paket sadrži i popratne materijale koje možete koristiti samostalno ili u grupi (primjerice, u školi, na radnom mjestu ili u sklopu rada udruga).

Radionice

1. "Sigurnost na internetu"

U sklopu radionice, sudionici prolaze kroz instaliranje i ažuriranje antivirusnog softvera, učenje o dvofaktorskoj autentifikaciji, prepoznavanje lažnih e-mailova i pravilan odabir lozinki.

2. "Izradi kućni budžet"

Sudionici u grupama izrađuju mjesečni ili godišnji proračun, uče kako rasporediti troškove i kako planirati štednju.

3. "Kritičko čitanje medija"

Analiziraju se vijesti iz različitih izvora te uspoređuju naslovi i sadržaji kako bi se vidjelo može li se isti događaj prikazati na različiti način.

Radni listovi i tablice

- **Tablica za praćenje prihoda i rashoda:** Mjesečni pregled gdje se, po kategorijama, unose troškovi, a na kraju mjeseca radi se analiza gdje se najviše trošilo i zašto.
- **Popis za provjeru sigurnosnih mjera:** Pomoću kratkog upitnika (je li ažuriran antivirus? Imate li jaku lozinku? Koristite li se cloud pohranom?) korisnici mogu brzo provjeriti svoju razinu digitalne sigurnosti.
- **Vježba prepoznavanja manipulativnih naslova:** Sudionicima se predstavi niz "naslova" gdje trebaju otkriti one koji su potencijalno lažni ili senzacionalistički, a potom obrazložiti svoje zaključke.

6. Zaključak i dodatni izvori

Ovaj paket obuhvaća tri ključna segmenta: **digitalnu pismenost**, **medijsku pismenost** i **financijsku pismenost**. Cilj mu je omogućiti širu sliku o tome kako funkcionira suvremeni digitalni svijet, kako informacijski kanali mogu utjecati na naša uvjerenja i odluke te kako možemo razvijati zdrav odnos prema vlastitom novcu i potrošnji.

Ako želite saznati više:

- **Digitalna pismenost:** Potražite vodiče objavljene na stranicama Ministarstva znanosti i obrazovanja, agencije za informatiku i računalstvo ili online tečajeva koji se bave osnovama računalnih sustava i internetske sigurnosti.
- **Medijska pismenost:** Stranice poput medijskapismenost.hr (Agencija za elektroničke medije) pružaju velik broj članaka, priručnika i radionica. Također, <https://www.verifeye.hr/> redovito provjerava aktualne vijesti i široko širenje dezinformacija.
- **Financijska pismenost:** Informacije i savjete o osobnim financijama nude Hrvatska narodna banka (HNB), Hrvatska agencija za nadzor financijskih usluga (HANFA), kao i brojne neprofitne organizacije te portali specijalizirani za upravljanje kućnim budžetom i ulaganjem.

Ovaj paket obuhvaća tri ključna segmenta: **digitalnu pismenost**, **medijsku pismenost** i **financijsku pismenost**. Cilj mu je omogućiti širu sliku o tome kako funkcionira suvremeni digitalni svijet, kako informacijski kanali mogu utjecati na naša uvjerenja i odluke te kako možemo razvijati zdrav odnos prema vlastitom novcu i potrošnji.

**Oš Svete Ane
u Osijeku**

Projekt financira:

REPUBLIKA HRVATSKA
Ministarstvo znanosti,
obrazovanja i mladih

Ovaj financijski planer izrađen je u sklopu projekta Škola pismenosti II - razvoj digitalne, medijske i financijske pismenosti, financiranog od strane Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih.